

RAPPORT

Förundersökning/schaktkontroll

Nederluleå kyrkovall 1:1, Kyrkstuga 317
Raä 330, Nederluleå sn
Norrbottens län, Västerbotten

RAPPORT

Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Norrbottens län
Västerbotten
Nederluleå sn
RAÅ 330

Innehållsförteckning

TEKNISKA UPPGIFTER	1
SAMMANFATTANDE INLEDNING	3
SYFTE OCH MÅLSÄTTNING	3
TOPOGRAFI OCH NATURLANDSKAP	3
HISTORIK OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	3
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR	4
ARBETSBESKRIVNING OCH RESULTAT	4
RESULTATDISKUSSION	5
KOMMENTAR	5
LITTERATUR OCH REFERENSER	5
BILAGOR	

Tekniska uppgifter

Län: Norrbotten
Landskap: Västerbotten
Kommun: Luleå
Socken: Nederluleå
Fornlämning: Raå 330 - område med kulturlager och befintlig bebyggelse
Fastighet: Korsningen Nederluleå kyrkovall 1:1
Ek. karta: 24L 9h Gammelstaden (241 97)

Länsstyrelsens (beslut) dnr: 431-5032-05
Norrbottens museum dnr: 248-2005
Uppdragsgivare: Hans Å Strandberg
Finansiär: inom statligt anslag
Typ av uppdrag: förundersökning/schaktkontroll

Fältarbetsledare och personal: Åsa Lindgren
Fältarbetstid: 8h, 19/5 2005
Rapporttid: 10 tim
Fyndhantering:-

Koordinater: (rikets nät) 7296818/ 1785989, User grid WGS 84 (felmarg. 6,5 m). Taget ca
1 m N om det SÖ hörnet av stugan, vid ytterdörren.
Höjd över havet: 5-20 m
Undersökt yta: Ca 18-20 m²

Fynd: -
Foto: Accnr; 2005:207:1-3 (bilaga 4)
Analyser: -
Datering: 1700-1800 tal, utifrån fynd.

Dokumentationsmaterial: 1 ritning (schaktplan, skala 1:20) och foton (acc nr 2005:207:1-3)
förvaras i Norrbottens museums arkiv och bildarkiv.

Framsida foto: Acc nr: 2005:207:3, Kyrkstuga 317 från utsidan. På bilden syns nivåskillnaden mellan vägen och stugan, vilket bidrar till fuktproblemen. © Norrbottens museum

Sammanfattande inledning

Norrbottens museum utförde 05-05-19 en arkeologisk förundersökning vid kyrkstuga 317 inom Raä 330, Nederluleå socken. Arbetet utfördes på begäran av kyrkstugeägaren Hans Å Strandberg, efter beslut av Länsstyrelsen i Norrbottens län (Lst dnr 431-5032-05).

Undersökningen föranleddes av planerad restaurering av stugan och förundersökningen utfördes av Åsa Lindgren, Norrbottens museum, i form av schaktkontroll.

Kulturlager, fynd och syllstenar påträffades ned till ett djup av 30 cm, där tjäle förhindrade fortsatt undersökning. Kulturlagren ner till detta djup var omrörda och syllstenarna bedömdes vara rubbade från sitt ursprungliga läge. Grävning bör kunna ske ner till ett djup av maximalt 30 cm inom stugan. Norrbottens museum gör bedömningen att det inte finns antikvariska hinder för planerat arbete.

Syfte och målsättning

Syftet med förundersökningen var att fastställa förekomsten och begränsningen av eventuella kulturlager samt behovet av och kostnaden för en slutundersökning. Undersökningen var också ett led i den långsiktiga kunskapsupbyggnaden med sikte på att kartlägga Gammelstads ålder, tidigaste utveckling och utbredning. Detta, samt att få bättre kunskap om medeltida gårdar, handeln och områdets kontaktnät, är något som efterfrågas i *Arkeologi i Norrbotten - en forskningsöversikt*.

Topografi och naturlandskap

Undersökningsområdet är beläget ca 120 m SSV om kyrkan i Gammelstads kyrkby inom Raä 330 (bilaga 1). Fornlämningsområdet är beläget på en mindre moränrygg mellan Lule älv, som flyter söder om kyrkbyn, och en äldre uppgrundad vik i nordost. Området är omgivet av flacka åkermarker, allmänningar och nyare bebyggelse. Nivån över havet uppgår idag till mellan 5 och 20 meter och aktuellt undersökningsområde ligger på ca 5 m ö h.

Historik och fornlämningsmiljö

Raä 330 har beteckningen ”område med kulturlager och befintlig bebyggelse”. Sannolikt har bebyggelsen i Gammelstads kyrkby sina rötter i medeltid. År 1339 omtalas att ett kapell finns i Luleå och 1374 har detta kapell blivit sockenkyrka med egen församling (Nordberg 1965:50ff). Platsen för kapellet är okänd, men att det låg i Gammelstad är rimligt att anta, vilket innebär att vi kan räkna med bebyggelse här vid den tiden.

Stenkyrkan som ersatte det tidigare kapellet började byggas under slutet av 1400-talet. Vid den tiden var detta den största kyrkan och tillika största stenbyggnaden norr om Uppsala, vilket vittnar om platsens betydelse.

Gammelstad har haft sin främsta betydelse som mötesplats. Som en in- och utförselpport för människor och varor. Under den intensiva delen av inlemmandet av Norrbotten i riket låg Gammelstad strategiskt placerat. Tillsammans med bl a G:a kyrkbyn i Piteå och Torneå utgjorde Gammelstad språngbräddor för mission och handel inåt landet. De fiskala funktionerna som centralmakten började utöva under medeltid behövde också en plats att utgå ifrån. Även de territoriella anspråken som kungariket Sverige börjar hävda i norr krävde en fast bebyggelse. Detta, kyrklikten och de långa avstånden är de faktorer som bidragit till bebyggelsens expansion.

Vid tiden för stenkyrkans anläggande var området en del av en ö och Gammelstadsviken en havsvik, som nådde fram till utkanten av dagens kyrkby. När Gammelstad fick stadsrättigheter lagfästa år 1621 var viken fortfarande segelbar. Redan 1649 hade dock landhöjningen gjort att hamnen inte gick att använda. Detta medförde att staden Luleå flyttades till sitt nuvarande läge vid kusten (Nordberg 1965, Wallerström 1995).

Tidigare undersökningar

Gammelstads kyrkby räknas som fast fornlämning och inom området har ett flertal arkeologiska undersökningar företagits under årens lopp. I närheten av aktuellt undersökningsområde har spår av intakta kulturlager och anläggningar påträffats vid tidigare undersökningar (bilaga 2). 50 m NNO om kyrkstuga 317 hittades kulturlager ned till ett djup av 45 cm samt ett sotlager som påträffats inom andra delar av kyrkstaden och daterats från 1224 -1303 e. kr. (Bennerhag 2004, *dnr 329-2004*). Vid Linellgränd, ca 50 N om den aktuella kyrkstugan hittades även kulturlager, innehållande rödgods (BII:4), porslin och kritpipor (Skålberg 1997, *dnr 1996/0543*). Ytterligare en förundersökning har gjorts på Linellgränd ca 20 m S om stuga 317. Där framkom dock inget av antikvariskt intresse (Jakobsson 2004, *dnr 621-2004*). I kyrkstuga 318, vägg i vägg med 317, upptogs provgrovar 1997 men endast omrörda fyllnadsmassor med inslag av tegel och kritpipsrester påträffades under stugans golv (Skålberg 1997, *dnr 1997-0297*).

Arbetsbeskrivning och resultat

Förundersökningen utfördes enligt Länsstyrelsens beslut som en förundersökning/schaktkontroll genom att gräva sökchakt/provgrovar inom golvytan till kyrkstuga 317 (ritning 1, bilaga 3). Efter att golvet tagits bort, syntes rubbade äldre syllstenar i N-S riktning (se fig 1). Provruta I grävdes i den norra delen och mätte 1x1 m. Den grävdes ner 5-10 cm och ritades, därefter grävdes den ner till 30 cm djup där orörd sand och vatten tog vid. Inget av antikvariskt intresse framkom.

Fig. 1. Syllstenar inne i kyrkstugan, foto taget mot söder.
Acc nr: 2005:207:2. © Norrbottens museum, Å. Lindgren

Provruta II i S-delen av stugan mätte även den 1x1 m (bilaga 3). Inom denna påträffades omrörda kulturlager ner till som djupast 30 cm, därunder var tjäle. Det omrörda kulturlagret innehöll sot, tegel, kritpipa, näver, trä, ben, enstaka brända ben och i ytan plan- och fönsterglas samt porslin och ben. Vatten och tjälbildning gjorde att rutan inte kunde grävas djupare än 30 cm. Inga fynd tillvaratogs.

Resultatdiskussion

Det omrörda kulturlagret härrör sannolikt från en föregående stuga som stått på platsen, alternativt att befintlig stuga flyttats. De gamla syllstenarna ligger kvar under befintlig stuga, men är utspridda. Vid en jämförelse med 1817 års karta kan man se att kyrkstugorna inte står i samma läge idag. Befintlig kyrkstuga bör således ha tillkommit *tidigast* omkring 1820. Äldre och intakta kulturlager kan finnas kvar i kyrkstuga 317 S del, men på grund av tjälen kunde inte detta undersökas.

Denna undersökning bidrog inte med någon ny information om Gammelstads ålder, tidigaste utveckling eller utbredning. Inte heller kunde de påträffade fynden ge ledtrådar om handel eller områdets kontaktnät. Det påträffade materialet visar på bostadsmaterial vanligt under 1700-1800-tal.

Utifrån resultatet av undersökningen gör Norrbottens museum bedömningen att grävning inom kyrkstugan kan utföras som planerat i N delen, men med begränsning till 30 cm i S delen.

Kommentar

Inför kommande undersökningar är det viktigt att komma ihåg att även där omfattande schaktningsarbeten har ägt rum tidigare, samt inom befintlig bebyggelse, kan intakta kulturlager och anläggningar påträffas. Därför är det viktigt att alla markingrepp inom fornlämningsområdet bevakas av arkeolog.

Luleå 2007-12-19

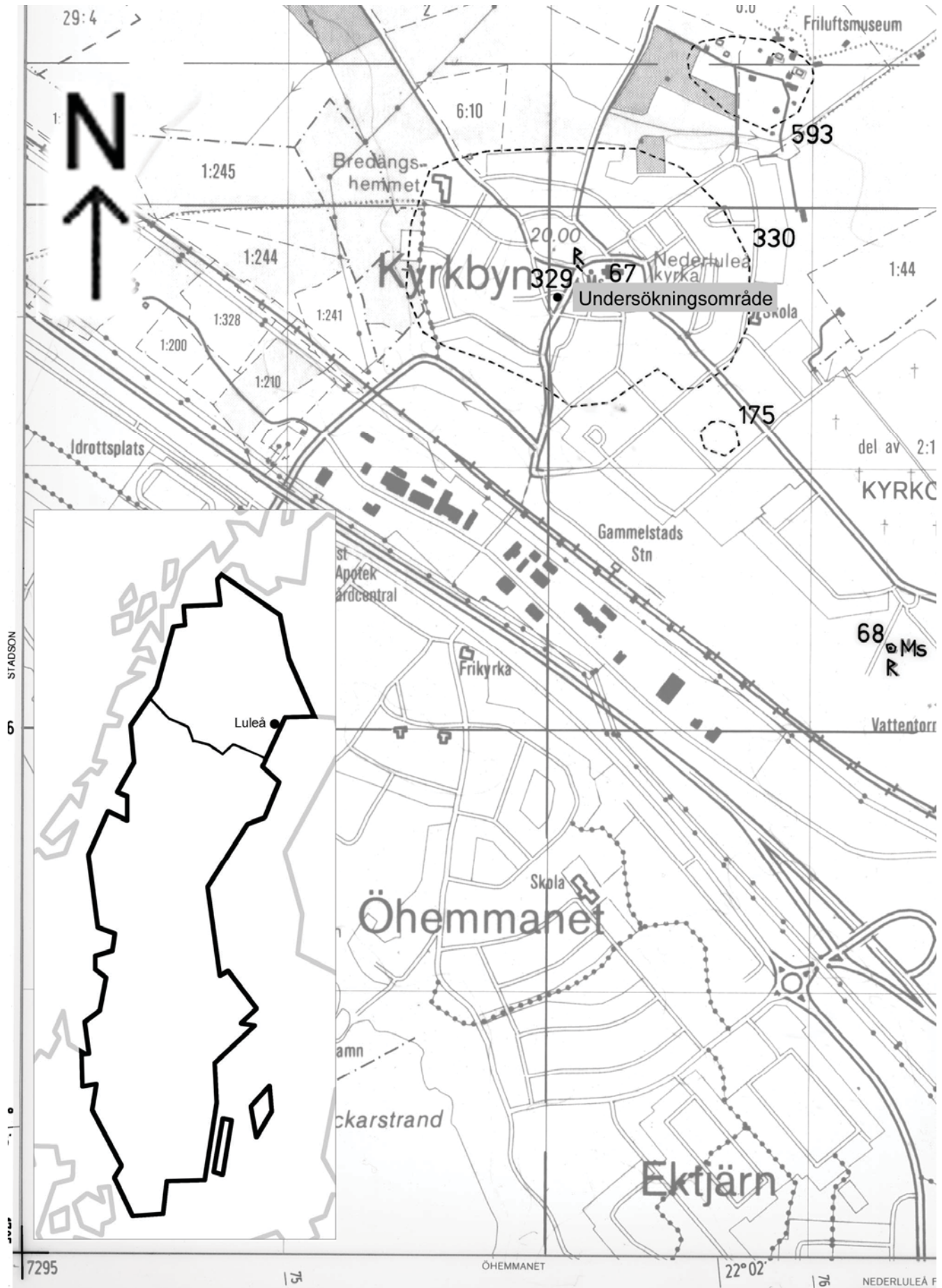
Åsa Lindgren
Arkeolog

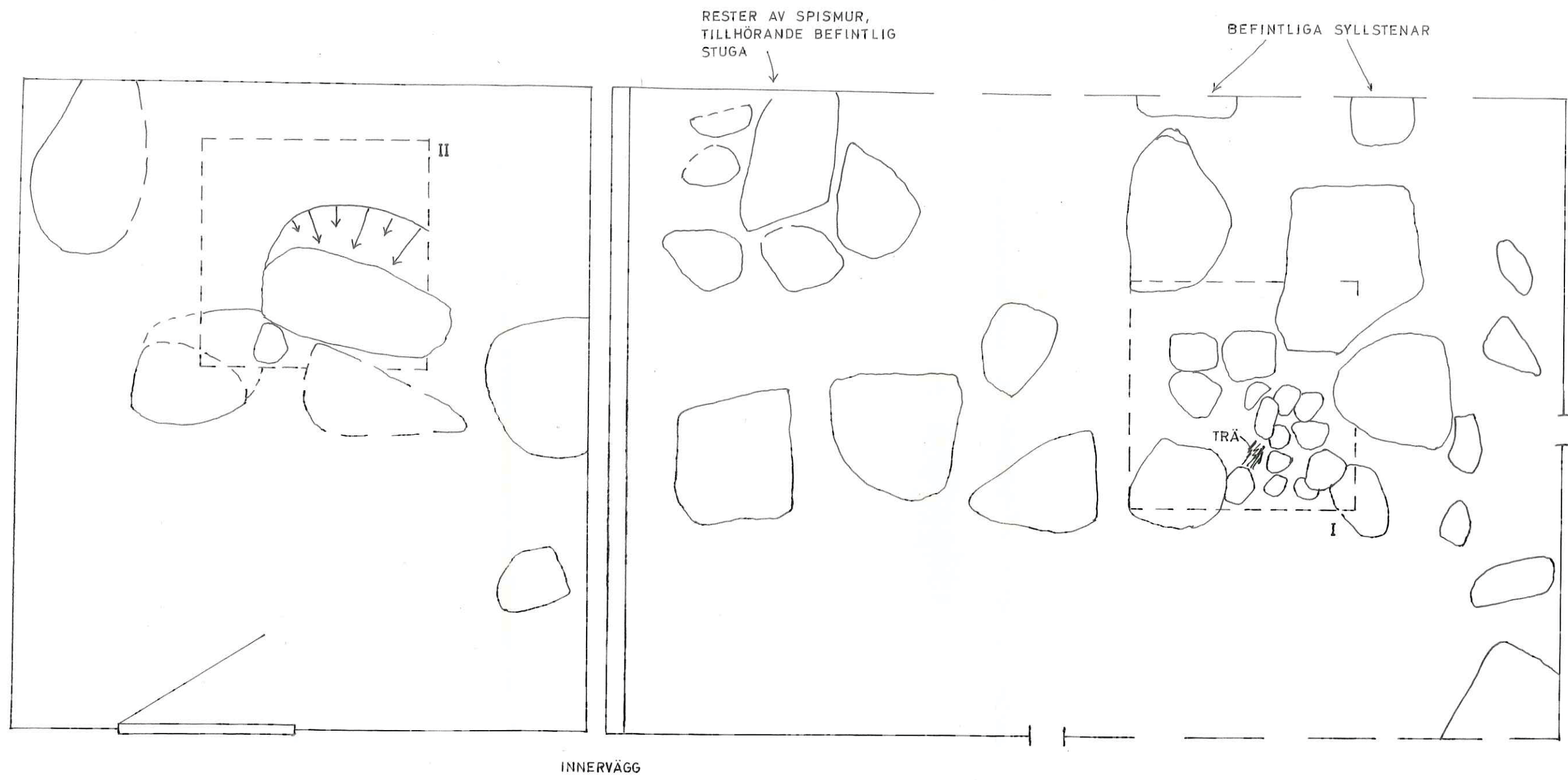
Litteratur och referenser:

- Arkeologi i Norrbotten*. En forskningsöversikt. Länsstyrelsen i Norrbottens län Rapportserie Nr 14/1998.
- Bennerhag, C. 2004. *Rapport. Arkeologisk förundersökning, Nederluleå kyrkovall 1:1, mellan stuga 348 och 359, Raä 330, Nederluleå sn, Norrbotten, Västerbotten*. Norrbottens museum Dnr 329-2004.
- Jakobsson, A. 2004. *Rapport. Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll, Gammelstaden 5:32, Linellgränd 1, Raä 330, Nederluleå sn, Norrbottens län, Västerbotten*. Norrbottens museum dnr 621-2004.
- Nordberg, A. 1965. *En gammal norrbottensbygd. Anteckningar till Luleå sockens historia*. Luleå 1965.
- Skålberg, P. 1997. *Rapport. Arkeologisk förundersökning, Raä 330, Linellgränd, Nederluleå sn, Västerbotten, Norrbottens län*. Norrbottens museum dnr 1996/0543.
- Skålberg, P. 1997. *Rapport. Arkeologisk förundersökning, Raä 330, Davidsgränd, kyrkstuga 318, Nederluleå sn, Västerbotten, Norrbottens län*. Norrbottens museum dnr 1997/0297.
- Wallerström, T. 1995. *Norrbotten, Sverige och medeltiden*. Del 1 och 2. Lund Studies in Medieval Archaeology, 15:1 och 2.

Bilagor

1. Utsnitt av Ek. karta 24L 9h Gammelstaden, skala 1:10 000
2. Översikt, UOs närområde, skala 1:500
3. Ritning 1, schaktplan, skala 1:20
4. Fotolista

Norrbottens museum	OBJEKT GAMMELSTAD, KYRKSTUGA 317	
	KOORDINATER X Y	RÅA-NR 330
	SOCKEN NEDERLULEÅ	LANDSKAP VB
	FASTIGHET	SKALA 1:20
	RAPPORTDNR 248 - 2005	RITN.NR
	UPPRÄTTAD ÅR 05-05-19 SIGN ÅL, LB	INVENTARIENR
BOX 266 TEL 0920 - 22 03 55 971 08 LULEÅ FAX 0920 - 679 66		

Fotolista

Acc nr 2005:207:1-3

Arkeologisk förundersökning Kyrkstuga 317, Gammelstad, Raä 330, Nederluleå sn, Luleå kommun, Västerbotten, Norrbottens län.

Foto: Å. Lindgren, Nbm

Acc nr 2005:207:1

Foto taget från S, visar N delen av stugan med äldre syllstenar synliga.

Acc nr 2005:207:2

Foto taget från N, visar N och S delen av stugan med äldre syllstenar synliga.

Acc nr 2005:207:3

Foto taget från ÖNÖ, utanför stugan. Läget i förhållande till vägen är en orsak till att stugan har problem med fukt. I fönstret ses kyrkstugeägare Hans Å. Strandbergs spegelbild.